

“ใครจะตายให้บรัสเซลส์?”

“อัตลักษณ์ยุโรป” และ “ชาวยุโรป”: จินตนาการและความเป็นจริง

จุฬารักษ์สกุล

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

บทคัดย่อ

บทความนี้สำรวจงานวิชาการหลายชิ้นเพื่อศึกษาขีดความสามารถของสหภาพยุโรปต่อการดำเนินนโยบายที่มุ่งสร้างอัตลักษณ์ร่วม โดยมุ่งคำถามว่า ภายหลังจากเวลาประมาณ 3 ทศวรรษ ‘อัตลักษณ์ยุโรป’ ปรากฏในชาวยุโรปหรือไม่/เพราะเหตุใด

ผลการศึกษาพบว่า อัตลักษณ์ชาติและความผูกพันต่อชาติยังคงมีความสำคัญสูงสุดต่อพลเมืองยุโรปแทบทั้งหมด ขณะเดียวกัน ดูเหมือนมีการสนับสนุนสูงมากต่อสหภาพยุโรป แต่น้อยมากต่ออัตลักษณ์ยุโรปในรูปแบบเฉพาะใดๆ อย่างไรก็ตาม พลเมืองจำนวนหนึ่งมีความรู้สึกผูกพันต่อยุโรปรองจากชาติของตนเอง ซึ่งชี้ได้ว่า ชาวยุโรปสามารถมีหลายอัตลักษณ์ได้ คือ ทั้งชาติและยุโรป

คำสำคัญ การสร้างอัตลักษณ์ยุโรป อัตลักษณ์ชาติ สหภาพยุโรป

“Who would die for Brussels?”

a “European identity” and “Europeans”: Imagination and reality

Julaporn Euarukskul

Faculty of Liberal Arts, Thammasat University

Abstract

This article examines several academic works with different methodologies in order to investigate the ability of the European Union’s collective identity construction. It asks in particular that after some 3 decades whether a European identity has emerged among Europeans.

The findings suggest that national identities, and national affiliation, remain supreme for most European citizens. Together, there seems to be significant support for the EU but much less support for any specifically defined contours of a European identity. A certain number of Europeans, however, expressed their affiliation with Europe second to their own nation, suggesting that Europeans are capable of multiple identities, i.e., both national and European identities.

Keywords: European identity construction, national identity, the European Union

1. บทนำ

ผลการลงประชามติในเดือนมิถุนายน 2559 ที่ชาวอังกฤษเสียงข้างมากต้องการออกจากสหภาพยุโรปทำให้เกิดคำถามกันทั่วไปว่าจะมีคนในประเทศอื่นทำตามอีกหรือไม่ และท้ายที่สุด อนาคตของสหภาพยุโรปจะเป็นอย่างไร? คำถามเหล่านี้ไม่มีใครตอบได้อย่างมั่นใจแน่นอน แต่น่าสนใจยิ่งในแง่วิชาการ

นักวิชาการด้านสหภาพยุโรปศึกษาได้ให้ความสนใจศึกษามานานแล้วเกี่ยวกับอัตลักษณ์ในระดับเหนือชาติ โดยมีทัศนะว่า การมีอัตลักษณ์ร่วมกันของพลเมืองในภูมิภาคเป็นเรื่องจำเป็นต่อองค์กรภูมิภาคหรือองค์กรข้ามชาติ เพราะเป็นปัจจัยที่สร้างความชอบธรรมแก่องค์กรและสร้างความรู้สึกร่วมกัน¹ (Deutsch, 1953) งานศึกษาเหล่านี้ใช้สหภาพยุโรปเป็นกรณีศึกษา เพราะเป็นองค์กรข้ามชาติที่ได้ดำเนินนโยบายมากกว่าองค์กรอื่นใดในด้านการสร้างอัตลักษณ์ยุโรป หรือการสร้างให้พลเมืองในประเทศสมาชิกมีความรู้สึกมีส่วนร่วมในชะตากรรมเดียวกันและสนับสนุนบูรณาการยุโรป

บทความนี้ต้องการศึกษาว่า ภายหลังการดำเนินนโยบายด้านนี้มาประมาณ 3 ทศวรรษ สหภาพยุโรปสามารถสร้างให้ชาวยุโรปมี “อัตลักษณ์ยุโรป” ได้หรือไม่เพราะเหตุใด การศึกษาที่ใช้ผลจากงานศึกษาหลายชิ้นที่เผยแพร่แล้ว น่าสนใจยิ่งว่า งานทั้งหมดในที่นี่ได้สำรวจพบว่า พลเมืองอังกฤษยึดมั่นต่ออัตลักษณ์ชาติในจำนวนที่ใกล้เคียงกับกับผลการลงประชามติที่ผ่านมา

* อาคารเบลลามงต์ (Berlaymont) ในบริซเซลส์เป็นที่ตั้งของคณะกรรมการยุโรปและหลายหน่วยงานที่ทำงานประหนึ่งระบบราชการของสหภาพยุโรป และเป็นสถานที่ประชุมประจำของการประชุมสุดยอดผู้นำยุโรป การเป็นศูนย์กลางการเมืองของสหภาพยุโรปทำให้บริซเซลส์มักถูกเรียกในความหมายเดียวกับสหภาพยุโรป

Richard Robyn ตั้งคำถามว่า “ใครจะตายให้บริซเซลส์?” (“who would die for Brussels?” ดูใน Robyn, R. (2005). *The changing face of European identity*. London: Routledge, 234.) โดยอ้างจาก Benedict Anderson ที่เสนอว่า ปัจจัยและเหตุผลหลายประการมากที่ผลักดันให้คนยอมอุทิศตนอย่างสูงสุดเพื่ออุดมการณ์ชาติ แต่ “ซัดแจ็งยั้ง” ว่าเขาไม่อุทิศตนแก่ “market zones” ที่ประกอบด้วยรัฐทุนนิยมเขาตั้งคำถาม (แดกดัน) ว่า “ใครจะเต็มใจตายให้ประชาคมเศรษฐกิจยุโรป?” (“who will willingly die for the EEC?” ดูใน Anderson, B. (1983). *Imagined communities: reflections on the origins and spread of nationalism*. London: Verso, 53.)

¹ คาร์ล ดอยช์ (Karl Deutsch) เสนอแนวคิดที่ว่า การสร้างชุมชนหรือประชาคมการเมืองหมายถึงการสร้างความรู้สึกร่วมกัน/ประชาคม หรือความเป็นปึกแผ่นของกลุ่มๆ หนึ่ง ความเป็นปึกแผ่นนี้ช่วยสร้างความชอบธรรมแก่องค์กรของประชาคม ประชาคมการเมืองจะยั่งยืนได้ จำเป็นต้องได้รับความภักดีจากทั้งมวลชนและชนชั้นนำ

2. อัตลักษณ์กลุ่ม (a collective identity)

ความหมายอัตลักษณ์กลุ่มสรุปโดยสังเขปได้ว่าเป็น แนวคิดที่คนกลุ่มหนึ่งยอมรับความเหมือนที่สำคัญที่ทำให้พวกเขามีความรู้สึกเป็นเอกภาพในหมู่พวกเขา ความรู้สึกมีอัตลักษณ์กลุ่มนี้ถูกสร้างขึ้นทางสังคม โดยเป็นผลมาจากปฏิสัมพันธ์ทางสังคมทั้งที่ตั้งใจและไม่ตั้งใจ คนทั่วไปเติบโตขึ้นในครอบครัวและชุมชน และระบุความเป็นตัวตนของตนเองกับกลุ่มต่างๆ ที่ตนติดต่อกันด้วย ดังนั้น เพศสภาพ ชาติพันธุ์ ศาสนา สัญชาติ ชนชั้นทางสังคม และอายุจึงเป็นพื้นฐานทั้งหมดของอัตลักษณ์หลักของคนๆ หนึ่งและเป็นความสัมพันธ์ที่สำคัญของพวกเขาต่อชุมชนหลากหลาย (Fligstein, 2008, pp. 127-128)

อัตลักษณ์กลุ่มยังมีแง่มุมสำคัญอื่นๆ คือ เป็นเรื่องที่ได้แย้งหรือถกเถียงได้ ความหมายหรือเนื้อหาของอัตลักษณ์กลุ่มไม่ตายตัว หรือถูกกำหนดล่วงหน้า แต่เป็นผลจากกระบวนการต่อสู้ทางสังคมภายในกลุ่มที่สมาชิกในกลุ่มมักแย่งชิงการตีความๆ หมายของอัตลักษณ์กลุ่ม นอกจากนี้ *ปัจเจกอาจมีอัตลักษณ์กลุ่มมากกว่าหนึ่งได้* เพราะคนเรามีหลายบทบาทในชีวิต อัตลักษณ์หนึ่งอาจเป็นส่วนหนึ่งหรือแทรกเข้าไปในอีกอัตลักษณ์หนึ่งก็ได้ โดยที่อัตลักษณ์ทั้ง 2 นี้ อาจเสริมกันและกันภายใต้สภาวะแวดล้อมที่แตกต่างกัน (Herrmann et. al., 2004, pp. 8-10, 29)

การประเมินนโยบายสหภาพยุโรปเกี่ยวกับการสร้าง "อัตลักษณ์ยุโรป" ในที่นี้ได้เลือกงานศึกษาที่แตกต่างกันในเรื่องแหล่งข้อมูล ซึ่งแบ่งได้ดังนี้

1. การศึกษาโดยอ้างอิงทฤษฎี และกรณีศึกษาที่ผู้ศึกษาทำการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสำรวจด้วยตนเองในกลุ่มชนชั้นนำและกลุ่มประชาชนทั่วไป และอีกส่วนหนึ่งใช้ผลการสำรวจจาก Eurobarometer (การสำรวจความเห็นอย่างเป็นทางการของสหภาพยุโรปซึ่งทำเป็นประจำในทุกประเทศสมาชิก) คือ (Herrmann, Risse, & Brewer (eds.), 2004)

2. การศึกษาโดยใช้วิธีสำรวจความเห็นใน 7 ประเทศสมาชิก โดยเป็นการสอบถามความเห็นเชิงลึกที่รวมคนทุกระดับตั้งแต่ชนชั้นนำจนถึงประชาชนทั่วไป และเน้นในกลุ่มคนหลากหลาย คือ (Robyn (ed.), 2005)

3. การศึกษาโดยอ้างอิงทฤษฎีและผลการสำรวจจาก Eurobarometer เท่านั้นคือ (Fligstein, 2008; Fuchs, 2011, pp. 55-74)

อีกประเด็นหนึ่งที่จะพิจารณาในที่นี้คือ ความเป็นประชาธิปไตยและความชอบธรรมของสหภาพยุโรป เรื่องนี้เป็นเหตุผลสำคัญยิ่งที่ทำให้สหภาพยุโรปต้องสร้างนโยบายด้านสังคมและวัฒนธรรม รวมทั้งการปรับอำนาจองค์กรเพื่อให้สหภาพยุโรปมีความชอบธรรมและได้รับการสนับสนุนจากประชาชนชาวยุโรปมากยิ่งขึ้น

3. เป็น “ชาวยุโรป” ในสหภาพยุโรปได้หรือไม่?

การศึกษาใน *Transnational Identities Becoming European in the EU* โดยนักวิชาการจากหลายศาสตร์แบ่งเป็น 3 ส่วนๆ แรกศึกษาแนวคิดการเปลี่ยนแปลงของอัตลักษณ์โดยนักทฤษฎีด้านจิตวิทยาสังคม ส่วนที่ 2 ศึกษาอัตลักษณ์ยุโรปในระดับชนชั้นนำ และส่วนสุดท้ายศึกษาอัตลักษณ์ยุโรปในระดับประชาชนทั่วไป

ผลการศึกษามีหลายประเด็นสำคัญดังนี้

3.1 อัตลักษณ์ยุโรปและอัตลักษณ์สหภาพยุโรป

การอธิบายความแตกต่างของคำว่า “อัตลักษณ์ยุโรป” และ “อัตลักษณ์สหภาพยุโรป” มีความสำคัญในแง่ที่ว่า คนอาจมีความรู้สึกว่าคุณพินหรือเป็นส่วนหนึ่งของยุโรปโดยไม่ผูกพันกับสหภาพยุโรปเลยก็ได้ การศึกษาจากงานชุดนี้บ่งบอกว่า สหภาพยุโรปประสบความสำเร็จในแง่ที่มีอิทธิพลที่สุดต่อการสร้างอัตลักษณ์ในยุโรป คือ สามารถกำหนดความหมายว่า การเป็น “ยุโรป” คืออะไร (Risse, 2004, pp. 254-255) อิทธิพลนี้ปรากฏใน 2 ด้าน

ด้านหนึ่งคือ การเป็นสมาชิกสหภาพยุโรปส่งผลกระทบต่อทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการต่ออัตลักษณ์ของประเทศในยุโรปๆ ถูกนิยามมากขึ้นเรื่อยๆ ทั้งในยุโรปและในโลกทั่วไปว่า เป็น/ไม่เป็นสมาชิกสหภาพยุโรป หรือใกล้เคียงสมาชิก อีกทั้งไม่มีประเทศใดเลยที่สามารถเพิกเฉยหรือไม่รับรู้ต่อการดำรงอยู่ของสหภาพยุโรป แม้แต่สวิตเซอร์แลนด์ซึ่งยึดมั่นต่อการไม่เป็นสมาชิกสหภาพยุโรปอย่างเคร่งครัด

อีกด้านหนึ่งคือ “ยุโรป” ถูกกำหนดมากขึ้นเรื่อยๆ จากพื้นที่สังคมและการเมืองที่ยึดครองโดยสหภาพยุโรป ตัวอย่างเช่น การขอเข้าเป็นสมาชิกสหภาพยุโรปของประเทศในยุโรปตะวันออกตอนกลางถูกระบุว่า เพราะต้องการ “กลับสู่ยุโรป” (“return to Europe”) ซึ่งเสมือนหนึ่งว่า กำลังอยู่นอกทวีปอิตาลีเมื่อเตรียมเข้าร่วมเขตเงินยูโร (euro-zone / กลุ่มประเทศที่ใช้เงินยูโร) คำขวัญที่ถูกชูขึ้นในประเทศคือ “เข้าร่วมยุโรป!” (“ENTRARE L'Europa” / entering Europe) ประหนึ่งว่าอิตาลีซึ่งเป็นสมาชิกดั้งเดิมของสหภาพยุโรป เคยแยกตัวออกมา ในบริบทนี้ “ยุโรป” ถูกใช้ในความหมายเดียวกับ “สหภาพยุโรป” หรือใช้แทนกันได้ ซึ่งตีความต่อไปได้ด้วยการที่สหภาพยุโรปสามารถยึดครองพื้นที่สังคมเกี่ยวกับว่า ความหมายของการเป็นชาวยุโรปคืออะไร อีกนัยหนึ่งคือ สหภาพยุโรปได้เติมเต็มพื้นที่ความหมายของยุโรป (the meaning space of Europe) ด้วยเนื้อหาสาระเฉพาะชุดหนึ่งแล้ว พัฒนาการนี้สำคัญมาก เพราะถ้าสหภาพยุโรปก็คือ ยุโรป และคนๆ หนึ่งไม่สามารถเป็นชาวยุโรป “จริง” โดยไม่ได้เป็นพลเมืองของสหภาพยุโรปแล้ว ก็ถือได้ว่าเป็นความสำเร็จของบูรณาการยุโรปที่ยิ่งใหญ่ในช่วงครึ่งศตวรรษที่ผ่านมาทีเดียว

แต่คำถามคือ เมื่อชาวยุโรปบอกว่า เขามีอัตลักษณ์ยุโรปหรืออัตลักษณ์สหภาพยุโรป เขาหมายถึง “ยุโรป” ในแง่ใด กรณีศึกษาหนึ่งชี้ว่า คนส่วนใหญ่ระบุอัตลักษณ์ “ยุโรป” ในแง่พื้นที่ทางประวัติศาสตร์ การเมือง และวัฒนธรรม มากยิ่งกว่าการเป็นหน่วยดินแดน

3.2 จำเป็นต้องมี “ประชากรยุโรป” หรือไม่?

ผลการสำรวจใน Eurobarometer พบว่า ทักษะแบบ “ประเทศมาก่อน แต่ยุโรปด้วย” (“country first, but Europe, too”) ปรากฏเด่นชัดในกลุ่มที่สำรวจในประเทศสมาชิกแทบทั้งหมด และคนเหล่านี้เห็นว่าการคิดเช่นนี้ไม่ได้ขัดแย้งกัน ยิ่งกว่านั้น การสนับสนุนบูรณาการยุโรป มีเพิ่มสูงขึ้นมากในกลุ่มคนที่ยึดมั่นเพียงแค่อัตลักษณ์ชาติและกลุ่มคนที่ยึดทั้งอัตลักษณ์ชาติและอัตลักษณ์ยุโรปควบคู่กัน (Citrin & Sides, 2004, pp. 161-185)

ผู้ยึดมั่นแค่อัตลักษณ์ชาติอย่างเคร่งครัด มีแนวโน้มต่อต้านยุโรปหรือไม่?

การศึกษานี้พบว่า ระดับการต่อต้านแตกต่างกันในแต่ละประเทศสมาชิก เช่น “นักชาตินิยม” ชาวโปรตุเกสมีแนวโน้มต่อต้านยุโรปน้อยกว่ามากถ้าเปรียบเทียบกับ “นักชาตินิยม” ในอังกฤษ

ผลการศึกษานี้สรุปได้ว่า ความเต็มใจมอบอำนาจแก่สหภาพยุโรปต้องมี *อัตลักษณ์ยุโรปบ้าง* โดยไม่จำเป็นต้องมีอัตลักษณ์ยุโรปเหนือชาติ กล่าวอีกนัยหนึ่ง หน่วยยุโรป (the European polity) *ไม่จำเป็นต้องมีประชากรที่ยึดอัตลักษณ์ยุโรปแทนที่อัตลักษณ์ชาติ* แต่สามารถยึดอัตลักษณ์ทั้ง 2 ที่สามารถอยู่ร่วมกันและเสริมกันและกันด้วย ประเด็นนี้เป็นผลจากการค้นคว้าเชิงประจักษ์ที่สำคัญต่อการถกเถียงเกี่ยวกับอนาคตของสหภาพยุโรป

3.3 อัตลักษณ์ชาติและอัตลักษณ์ยุโรป: อยู่ร่วมกันอย่างไร ?

ดังที่กล่าวข้างต้นว่าในเชิงทฤษฎี ปัจเจกสามารถมีหลายอัตลักษณ์พร้อมกัน คนที่ยึดอัตลักษณ์ชาติอย่างเข้มแข็งก็อาจยึดอัตลักษณ์ยุโรปอย่างเข้มแข็งด้วย โดยไม่จำเป็นต้องเลือกอย่างใดอย่างหนึ่ง

การศึกษานี้พบว่าการยึดอัตลักษณ์ชาติและอัตลักษณ์ยุโรปอาจมีความสัมพันธ์กันในหลายแบบๆ แรกคือ *อาจขัดแย้งกันได้* ซึ่งพบในกลุ่มนักหนังสือพิมพ์ที่มีทัศนะว่า “ยุโรป” ถูกสร้างขึ้นเพื่อต่อต้านรัฐชาติ (เช่น ตองขจัตลัทธิชาตินิยม) และรู้สึกต้องเลือกระหว่าง “ยุโรป” และรัฐชาติ (Siapera, 2004, pp. 129-159)

อีกกลุ่มหนึ่งคือ คณะกรรมาธิการผู้แทนถาวร (Committee of Permanent Representatives: COREPER) ซึ่งเป็นตัวแทนจากประเทศสมาชิกที่ไปทำงานในบรัสเซลส์ คนเหล่านี้รู้สึกมีความขัดแย้งเป็นบางครั้งระหว่างอัตลักษณ์ชาติและอัตลักษณ์ยุโรป เพราะด้านหนึ่ง พวกเขาควรต้องทำงานเพื่อเป้าหมายร่วมของยุโรป แต่อีกด้านหนึ่ง พวกเขายังคงเป็นตัวแทนชาติที่ควรต้องปกป้องผลประโยชน์ประเทศตัวเอง (Laffan, 2004, pp. 75-96)

ในกลุ่มอาชีพอื่นพบว่า การอยู่ร่วมกันของอัตลักษณ์ชาติกับยุโรปมีได้ 2 แบบ ดังนี้ แบบแรกคือ การมีอัตลักษณ์ทับซ้อนกัน (nestedness) การสำรวจพบว่า สาธารณชนในแทบทุกประเทศยึดมั่นต่ออัตลักษณ์ชาติกับภูมิภาคเป็นเบื้องต้น ส่วนอัตลักษณ์ยุโรปเป็นรองที่ค่อนข้างห่างไกล แต่ในกลุ่มเจ้าหน้าที่คณะกรรมการยุโรป การสำรวจพบว่า คนเหล่านี้ยึดอัตลักษณ์ยุโรปและอัตลักษณ์ชาติเป็นรอง ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับงานอื่นๆ อีกหลายงานที่เสนอว่าการระบุอัตลักษณ์ตนกับยุโรปพบในกลุ่มชนชั้นนำมากกว่ามวลชน (Wodak, 2004, pp.75-96)

แบบที่ 2 สมาชิกบางคน (ไม่ใช่ทั้งหมด) ในกลุ่มอัตลักษณ์หนึ่งเป็นสมาชิกในอีกกลุ่มอัตลักษณ์หนึ่งด้วย (cross-cutting) การมีอัตลักษณ์แบบนี้พบในการสำรวจกลุ่มสมาชิกรัฐสภายุโรปที่รู้สึกว่าตนผูกพันกับยุโรปและต่อกลุ่มพรรคการเมืองตนด้วย ในกลุ่มนักหนังสือพิมพ์ที่ทำงานในบรัสเซลส์ก็พบว่า มีอัตลักษณ์แบบนี้ นักวิชาชีพกลุ่มนี้พบว่า อัตลักษณ์วิชาชีพของตนในฐานะนักวิเคราะห์ ผู้สื่อข่าวฯ มีความสอดคล้องกับมุมมองหลายด้านเกี่ยวกับการสร้างยุโรป (เช่น การต่อต้านชาติ ยุคหลังชาติ ฯ) (Siapera, 2004, pp. 129-159)

3.4 สหภาพยุโรป: โครงการของชนชั้นนำ

การศึกษาในงานชุดนี้ยืนยันว่า สหภาพยุโรปเป็นโครงการของชนชั้นนำ เช่นเดียวกับโครงการสร้างชาติ (ที่ชนชั้นนำมีบทบาทสำคัญที่สุด) จึงสอดคล้องกับผลการศึกษาที่พบว่า การระบุอัตลักษณ์ตนเองกับยุโรปและการสนับสนุนต่อองค์กรมีสูงสุดในกลุ่มชนชั้นนำทางสังคมและการเมือง ผลการสำรวจจาก Eurobarometer บ่งชี้ว่า มีช่องว่างห่างมากระหว่างการสนับสนุนท่วมท้นของชนชั้นนำ (94% โดยเฉลี่ยทั่ว 15 ประเทศสมาชิก) กับความหวาดระแวงสูงของสาธารณชนทั่วไปต่อสหภาพยุโรป (สาธารณชนเพียง 50% เศษเห็นด้วยกับที่ประเทศตนเป็นสมาชิก) ควรต้องย้ำว่า ข้อมูลนี้สำรวจการสนับสนุนต่อสหภาพยุโรป ไม่ใช่การระบุอัตลักษณ์ตนเองกับยุโรป แต่เนื่องจากว่าความผูกพันต่อยุโรปและการสนับสนุนบูรณาการสอดคล้องกัน เราจึงตีความได้อย่างมั่นใจว่าการระบุอัตลักษณ์ตนเองกับยุโรปในกลุ่มชนชั้นนำสูงกว่าในกลุ่มพลเมืองด้วย การสำรวจบ่งชี้ว่าพลเมืองระบุอัตลักษณ์ตนเองกับยุโรปและสหภาพยุโรปเป็นลำดับที่ 2 หรือ 3 ที่ห่างไกลมากจากอัตลักษณ์ของเขากับชาติและภูมิภาค (ภายในประเทศ) ของตนเอง

3.5 อัตลักษณ์ควบคู่มีมากขึ้น

การสำรวจของ Eurobarometer พบการเปลี่ยนแปลงในทศวรรษ 1990 คือ จากปี 1991 ถึงปี 2000 จำนวนคนที่ยึดมั่นเพียงแค่อัตลักษณ์ชาติลดลงเกือบ 20% ในทั่วทั้ง 15 ประเทศสมาชิก ขณะเดียวกัน คนที่ผูกพันต่อทั้งรัฐชาติและยุโรปเพิ่มขึ้นในจำนวนที่เกือบเท่ากัน การมีอัตลักษณ์คู่เช่นนี้มีเพิ่มมากที่สุดไนโปรตุเกส รองลงไปคือ เยอรมัน มีเพียงกรีซ

เท่านั้นที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงใดๆ พัฒนาการนี้มีความสำคัญเพราะมีการศึกษาที่ชี้ว่า การสนับสนุนต่อการเป็นสมาชิกสหภาพยุโรป และการมองประโยชน์ที่จะได้จากการเป็นสมาชิก ลดลงในทศวรรษ 1990 ขณะเดียวกัน กลับมีความเชื่อมโยงมากขึ้น ระหว่างการระบุอัตลักษณ์ ต่อยุโรปกับความผูกพันต่อยุโรป และระดับการสนับสนุนกับการมองประโยชน์ที่จะได้จาก สหภาพยุโรป (Risse, 2004, p. 260)

ความแตกต่างระหว่างชนชั้นนำและมวลชนต่อการระบุอัตลักษณ์ตนเองกับยุโรป และการเปลี่ยนแปลงในทศวรรษ 1990 อาจทำความเข้าใจได้ด้วยแนวคิดด้านจิตวิทยาสังคมเกี่ยวกับ *entitativity*² แนวคิดนี้หมายถึงการย้ำความเป็นประชาคมซึ่งเป็นผลจากการเพิ่มขึ้นของการ แบ่งปันค่านิยมด้านวัฒนธรรม และการมองว่ามีชะตากรรมร่วมกัน ซึ่งนำไปสู่การมีอัตลักษณ์ ร่วม ระดับ *entitativity* ที่แตกต่างกันเป็นคำอธิบายที่ดีเกี่ยวกับความแตกต่างที่สูงมากระหว่าง ชนชั้นนำและมวลชนต่อการระบุอัตลักษณ์ตนเองกับยุโรปและสหภาพยุโรป

ในแง่ชนชั้นนำทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง สหภาพยุโรปเป็นจริงมาก คือ มีความหมายและส่งผลกระทบต่อชีวิตได้ เช่น ผู้ทำธุรกิจยุโรปต้องรับรู้และปฏิบัติตามกฎระเบียบ ของสหภาพยุโรป ผู้กำหนดนโยบายและเจ้าหน้าที่รัฐบาลในทุกระดับต้องใช้เวลาทำงานไม่น้อย ในเรื่องเกี่ยวกับสหภาพยุโรป สำหรับคนเหล่านี้ สหภาพยุโรปดำรงอยู่จริงในทางจิตวิทยา ดังนั้น ความรู้สึกผูกพันและเป็นส่วนหนึ่งของยุโรปจึงมีค่อนข้างสูง

ในแง่พลเมือง สหภาพยุโรปยังเป็นประชาคมที่ค่อนข้างห่างไกลมากยิ่งขึ้นกว่ารัฐชาติ ของตน ทั้งที่กฎระเบียบของสหภาพยุโรปครอบคลุมแทบทุกอณูการเมือง การอธิบายเหตุผล ด้วยแนวคิด *entitativity* ชี้ว่า

ประการแรก แม้ว่ากฎหมายสหภาพยุโรปคือกฎหมายสูงสุดของรัฐและมีผลบังคับใช้ โดยตรง แต่ผู้บังคับใช้กฎหมายคือเจ้าหน้าที่รัฐ ไม่ใช่เจ้าหน้าที่สหภาพยุโรป ดังนั้น เมื่อพลเมือง คนหนึ่งมีเหตุที่ต้องเกี่ยวข้องกับกฎหมายใด เขาติดต่อกับเจ้าหน้าที่รัฐ และมักไม่รู้ว่ากฎหมายนั้น เป็นกฎหมายสหภาพยุโรปหรือไม่

ประการที่ 2 “ยุโรป” มีขอบเขตที่คลุมเครือ หรือไม่รู้จักขอบเขตที่แน่นอน (จุฬาพร, 2559, น. 5-7)

ประการที่ 3 ผู้กำหนดนโยบายในรัฐมักย้ำถึงความเป็นรัฐชาติ การอ้างรับผลงานด้านดี เป็นของตนเอง และผลึกความผิดพลาดให้สหภาพยุโรป ยิ่งกว่านั้น ยังสร้างภาพองค์กรสหภาพ ยุโรปในแง่เห็นทางและไว้วางใจไม่ได้ ผลคือพลเมืองส่วนใหญ่มักไม่รู้ผลงานด้านดีของสหภาพยุโรป

² ดูรายละเอียดแนวคิดนี้ใน Emanuel Castano, “European Identity: A Social-Psychological Perspective”, 40-58.

โรมัส ริสเซ (Risse, 2004, pp. 265-266) สรุปผลจากการศึกษาชุดนี้ว่า สหภาพยุโรปในแง่ที่เป็นประชาคมยังขาดการดำรงอยู่ทางจิตวิทยาซึ่งเป็นเงื่อนไขจำเป็นของการมีอัตลักษณ์ร่วมของพลเมือง ขณะเดียวกัน สภาพการณ์ดูเหมือนกำลังเปลี่ยนแปลงจากการที่สหภาพยุโรปส่งผลกระทบต่อชีวิตผู้คนมากขึ้นเรื่อยๆ ยุโรปตลาดเดียวและดินแดนเชงเกน (Schengenland) ได้เพิ่ม entitativity ภายในสหภาพยุโรป การใช้เงินยูโรยิ่งทำให้ชาวยุโรปตระหนักถึงสหภาพยุโรป การสำรวจของ Eurobarometer ในต้นทศวรรษ 2000 ระบุว่า ยูโรได้กลายเป็นสัญลักษณ์อัตลักษณ์ของสหภาพยุโรปที่สำคัญที่สุดอันดับ 2 อย่างรวดเร็ว ถ้าสภาพการณ์นี้ดำเนินต่อไปก็จะเป็นไปได้ว่า การระบุอัตลักษณ์กับสหภาพยุโรปจะเพิ่มตามไปด้วย

3.6 องค์กรส่งผลกระทบต่ออัตลักษณ์ร่วมหรือไม่

ริสเซตั้งคำถามต่อไปว่า องค์กรของสหภาพยุโรปส่งผลกระทบต่ออัตลักษณ์ร่วมหรือไม่ ถ้าใช่ กลไกอะไรที่ทำให้อัตลักษณ์เปลี่ยนแปลง

คำตอบอาจเป็นไปได้ใน 2 ด้าน ด้านหนึ่งคือ แนวคิดที่เห็นว่า องค์กรส่งผลกระทบต่อรัฐบาลชาติเป็นผู้มีอิทธิพลมากกว่าในการกำหนดทางเลือกนโยบาย ซึ่งรวมถึงการกำหนดอัตลักษณ์ด้วย อีกด้านหนึ่งคือ องค์กรสามารถส่งผลกระทบได้ โดยจะกลายเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างสังคมและอำนาจที่ก่อตัวขึ้นเป็นสภาพแวดล้อมทางสังคมของคนที่อยู่อาศัย องค์กรมีแนวโน้มจะส่งผลกระทบต่อทั้งตัวแสดง เช่น รัฐบาลชาติและกลุ่มผลประโยชน์ รวมทั้งต่อปัจเจกด้วย ถ้าตีความในแง่นี้ เป็นไปได้ว่าสหภาพยุโรปสามารถส่งผลกระทบต่ออัตลักษณ์กลุ่มด้วย (Risse, 2004, pp. 264-266)

ริสเซย้ำว่า ข้อสรุปจากการศึกษาชุดนี้สามารถใช้เพื่อการวิเคราะห์ชั่วคราวเท่านั้นเกี่ยวกับแนวโน้มของอัตลักษณ์ยุโรป ประเด็นนี้สอดคล้องกับข้อเสนอทางทฤษฎีที่ว่า ความสำคัญของแต่ละอัตลักษณ์ต่อกันๆ หนึ่งเปลี่ยนแปลงได้ ไม่ใช่สิ่งที่หยุดนิ่งคงที่

4. โฉมหน้าอัตลักษณ์ยุโรป

ประเด็นสำคัญของงานศึกษา *The Changing Face of European Identity* มุ่งตอบโจทย์ใหญ่ว่า การสร้างสหภาพยุโรปที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมหันต์ในยุโรป และทำให้เกิดคำถามว่า คนจะเต็มใจยอมรับอัตลักษณ์ในรูปแบบใหม่กับองค์กรการเมืองใหม่นี้หรือไม่

งานศึกษานี้ใช้วิธีสำรวจความเห็นใน 7 ประเทศสมาชิกสหภาพยุโรป ได้แก่ สหราชอาณาจักร (สำรวจทั้งในอังกฤษ สกอตแลนด์ และไอร์แลนด์เหนือ) เดนมาร์ก ฝรั่งเศส เยอรมัน อิตาลี และเนเธอร์แลนด์ การสำรวจความเห็นเชิงลึกนี้ครอบคลุมคนทุกระดับตั้งแต่ชนชั้นนำ

จนถึงประชาชนทั่วไป และกลุ่มคนหลากหลาย เช่น ผู้มีจุดยืนการเมืองตั้งแต่ซ้ายสุดจนถึงขวาสุด
เจ้าหน้าที่รัฐ นักธุรกิจ ผู้ใช้แรงงานและผู้ว่างงาน เป็นต้น

ผลการสำรวจความเห็นมีหลายประเด็นสำคัญ ดังนี้

1. คนที่มีความคิดชาตินิยมตรงตามความหมายดั้งเดิมของนักวิชาการแทบหาไม่ได้เลย
ในทุกแห่งที่สำรวจ ยกเว้นในอังกฤษ

2. ดูเหมือนว่า การสนับสนุนต่อสหภาพยุโรปในระดับสูงมีในทุกประเทศ หรืออย่างน้อยที่สุด
มีความรู้สึกที่ว่าจำเป็นต้องมีองค์กรนี้ ขณะเดียวกัน ดูเหมือนว่า การสนับสนุนต่อ
อัตลักษณ์ยุโรปในรูปใดๆ ก็ตามมีน้อยกว่ามาก

3. ความภาคภูมิใจชาติของตนในระดับสูงปรากฏในทุกประเทศ อาจมียกเว้นคือ
เยอรมนี ทศขณะนี้เมื่อผนวกกับการสนับสนุนในระดับสูงต่อสหภาพยุโรปแล้ว ชาวชาวยุโรป
สามารถมีหลายอัตลักษณ์พร้อมกันได้ และเป็นไปในลักษณะที่แยกอัตลักษณ์การเมืองออกจาก
อัตลักษณ์วัฒนธรรม

4. คนจำนวนมากมีทัศนะแบบ pluralist คือ คนที่มีความต่างกัน (เช่น ศาสนา ชาติพันธุ์ฯ)
ควรอยู่ร่วมกันในสังคมได้ โดยยังสามารถรักษาความเป็นตัวตนได้ กลุ่มนี้เป็นตัวแทนของคน
กลุ่มใหญ่ที่ตั้งใจจะไม่ผูกมัดตนเองกับบูรณาการยุโรปที่มีเป้าหมายชัดเจน

ผลการสำรวจดังกล่าวตีความได้ว่า สหภาพยุโรปประสบความสำเร็จอย่างน่ามหัศจรรย์
ในการสร้างอัตลักษณ์ที่สามารถแข่งขันกับอัตลักษณ์ชาติที่ได้รับความนิยมศรัทธา เชิดชูสูงส่งตลอดมา
อย่างไรก็ตาม ชาวยุโรปที่มีอัตลักษณ์ใหม่ไม่สามารถนิยามชัดเจนว่าตั้งบนพื้นฐานหรือองค์ประกอบ
อะไรบ้าง (เช่น เป็นความผูกพันด้านศาสนา วัฒนธรรม ฯลฯ) คนเหล่านี้แทบไม่มีความเห็นพ้อง
กันเลยว่าอัตลักษณ์ยุโรปคืออะไร (Robyn, 2005, pp. 227-234)

ผลการสำรวจยังชี้ว่า ดูเหมือนชาวยุโรปส่วนใหญ่ในขณะนี้ไม่ได้มีความผูกพันเฉพาะ
ต่อชาติเท่านั้น แต่ผูกพันต่อหลายสิ่ง ประเด็นนี้สำคัญเพราะทัศนะนี้ขัดแย้งกับความคิดของ
นักวิชาการและความเชื่อของคนไม่น้อยที่ว่า อัตลักษณ์ชาติมีความสำคัญสูงสุดต่อคนในทุกแห่ง
คำถามที่ตามมาคือ คนสามารถสร้างอัตลักษณ์ขึ้นใหม่แทนที่อัตลักษณ์ชาติได้จริงหรือ? ประเด็นนี้
เป็นปัญหาทางทฤษฎีที่เกินกว่าการสำรวจนี้จะตอบได้ แต่การสำรวจนี้สามารถเสริมเข้าไปใน
งานศึกษาอื่นที่ระบุว่า คนสามารถ “เขียนเรื่องของตนเองได้” ซึ่งตรงข้ามกับการยอมจำนนต่อ
การอยู่ในระบบที่คนอื่นสร้างให้ หรือในกรณีนี้คือ ยอมจำนนต่อรัฐชาติ

ความเป็นไปได้ที่คนจะแสวงหาที่ทางใหม่ของตนในหน่วยการเมืองชี้ว่า สิ่งที่กำลัง
เกิดขึ้นในยุโรปขณะนี้เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการ “เรียนรู้ทางสังคม” (“social learning”)
ตามแนวคิดของคาล ดอยซ์ (Deutsch, 1966, p. 91, 174 อ้างใน Robyn (ed.), 2004, p. 230)
ที่ว่า การเรียนรู้ทางสังคมเป็นกระบวนการวิวัฒนาการในการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ซึ่งใน

บางกรณี อาจก่อให้เกิดสังคมและประชาคมอย่างเต็มรูปแบบขึ้นได้ ถ้าปรับใช้แนวคิดนี้กับยุโรป อาจเป็นไปได้ว่า กระบวนการสร้างประชาคมใหม่กำลังเกิดขึ้นโดยผ่านการเรียนรู้ทางสังคม

ถ้าความผูกพันต่อชาติไม่ใช่สิ่งสูงสุดและเป็นเพียงหนึ่งเดียวแล้ว จะมีนัยยะที่กว้างไกล และสำคัญยิ่งต่ออนาคตของรัฐชาติและระบบที่รัฐชาติเป็นองค์ประกอบสำคัญ ถ้าคนไม่ได้ยอมรับอีกต่อไปแล้วว่า อัตลักษณ์ชาติคือสิ่งสูงสุดในชีวิต พวกเขาอาจยอมรับน้อยลงต่อข้ออ้างของผู้นำชาติที่ไม่ยอมรับอำนาจในระดับเหนือชาติหรือต่ำกว่าชาติด้วยการอ้างอำนาจอธิปไตยชาติ การวิเคราะห์เช่นนี้ไม่ได้เลยเถิด แต่ช่วยอธิบายได้ในกรณีอังกฤษที่ยังพบว่ามีลักษณะชาตินิยม และวางแผนอำนาจอธิปไตยชาติ หรือกรณีที่ประชาคมระหว่างประเทศแทรกแซงด้านการทหาร ในรัฐอธิปไตยด้วยเหตุผลด้านมนุษยธรรม

อย่างไรก็ตาม ผู้ศึกษาการสำรวจนี้ย้ำว่า การวิเคราะห์ตีความข้างต้นไม่ได้หมายความว่า คนพร้อมจะทิ้งชาติออกจากชีวิต (Robyn, (ed.), 2004, pp. 229-234) *ไม่มีผู้ถูกสัมภาษณ์แม้แต่คนเดียวที่เลือกเห็นด้วยกับทางเลือกว่า ไม่ต้องการอัตลักษณ์ชาติอีกต่อไปอย่างสิ้นเชิง* การสำรวจนี้ยังไม่สามารถยืนยันได้เต็มที่และควรมีการศึกษาในประเด็นนี้ต่อไป อย่างไรก็ตาม ผลการสำรวจสามารถชี้ว่า คนอาจเต็มใจมากขึ้นที่จะลดตำแหน่งความผูกพันต่อชาติให้ต่ำลง และอัตลักษณ์ชาติไม่ใช่เป็นความผูกพันแบบหนึ่งเดียว อาจเป็นไปได้ว่า คนจะเต็มใจมากขึ้นต่อการเพิ่มการปกครองอีกระดับหนึ่งให้อยู่ร่วมกับชาติ ไม่ว่าจะในระดับเหนือชาติหรือต่ำกว่าชาติ ในแง่นี้ กล่าวได้ว่า บุรณาการที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นอาจไม่ถูกขัดขวางจากประชาชนที่รู้สึกกังวลต่อการสูญเสียอำนาจอธิปไตยชาติ

ประเด็นสุดท้ายในงานนี้คือ นักวิชาการจำนวนไม่น้อยเห็นว่า การสร้าง อัตลักษณ์ยุโรป เป็นเรื่องที่เป็นไปได้ยากมาก เพราะยุโรปขาดองค์ประกอบที่ทำให้ชาติได้รับความผูกพันและความจงรักภักดีจากคนในชาติ ดังที่นักวิชาการกลุ่มนี้ตั้งคำถามว่า *“ใครจะตายให้บริสเซิลส์?”* หรือ *“ใครจะตายให้ยุโรปตลาดเดียว?”* อย่างไรก็ตาม ผู้ศึกษางานนี้เสนอว่า ผลการสำรวจชี้ว่า ชาวยุโรปอาจเต็มใจตายเพื่อชาติของตนน้อยลงจากในอดีตแล้ว แต่เขาเหล่านั้นก็อาจไม่เต็มใจตายให้บริสเซิลส์เช่นกัน พวกเขาอาจเต็มใจที่จะตายเพื่อหลักการที่ไม่ว่าชาติหรือยุโรปก็ตามเป็นผู้ปกป้อง หลักการเหล่านี้ได้แก่ ประชาธิปไตย การปกครองด้วยกฎหมาย การเป็นรัฐหลากหลายชาติพันธ์ การปกป้องสิทธิชนกลุ่มน้อย เสรีภาพของการเคลื่อนย้าย และการค้า และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติกับชุมชนชาติ ผู้ศึกษาย้ำถึงความตระหนักว่า การเสียสละชีวิตตนเองไม่ใช่สิ่งที่คนเราจะทำได้โดยง่ายและไม่ควรถูกใช้เป็นสิ่งพิสูจน์อะไรก็ตามที่เกี่ยวกับการศึกษา อัตลักษณ์ชาติ กระนั้นก็ตาม การปกป้องหลักการดังกล่าวอาจเป็นพื้นฐานที่พลเมืองยุโรปก้าวข้ามสู่อัตลักษณ์ใหม่ได้

5. ใครมีอัตลักษณ์ยุโรป?

การศึกษาของนิล ฟริกสไตน์ (Fligstein, 2008)³ มุ่งประเด็นสำคัญคือ มีชาวยุโรปกลุ่มใดหรือไม่ที่มีอัตลักษณ์ยุโรป และคนเหล่านี้ถูกกำหนดจากปัจจัยใด การศึกษานี้ใช้ผลการสำรวจหลายชุดจาก Eurobarometer และมุ่งหาคำตอบใน 3 เรื่องคือ การเดินทางท่องเที่ยวในประเทศยุโรปอื่น ความสามารถในการใช้ภาษาที่ 2 และผู้ตอบแบบสอบถามมีอัตลักษณ์ยุโรปหรือไม่ เขาวิเคราะห์ผลการสำรวจโดยแยกเป็น 3 ประเด็น (Fligstein, 2008, pp. 138-147) ดังนี้

1. ปัจจัยกำหนดอัตลักษณ์ยุโรป

ผลการสำรวจพบว่า ประชาชนในยุโรปตะวันตกเพียงแค่ 12.7% เท่านั้นที่ยึดมั่นกับอัตลักษณ์ยุโรปหรือมองว่าตนเป็นชาวยุโรปก่อนชาติของตนเอง โดยรวมแล้ว ประชาชนในยุโรป 56% คิดว่าตนเองเป็นชาวยุโรปเป็นบางครั้ง อีก 44% ยังคงยึดมั่นกับอัตลักษณ์ชาติ ในอังกฤษ ฟินแลนด์ สวีเดน และออสเตรีย ประชาชนส่วนใหญ่ไม่เคยคิดเลยว่าตนเป็นชาวยุโรป

แม้ว่าผู้ยึดมั่นกับอัตลักษณ์ยุโรปมีค่อนข้างน้อยมากดังกล่าว แต่ชาวยุโรปส่วนใหญ่ในทุกประเทศสมาชิกมีภาพลักษณ์ต่อสหภาพยุโรปในทางบวกและเห็นว่าประเทศตนได้ประโยชน์จากการเป็นสมาชิกสหภาพยุโรป ดังนั้น การยึดมั่นกับอัตลักษณ์ยุโรปจึงแยกจากการสนับสนุนหรือการมองว่าสหภาพยุโรปทำประโยชน์แก่ประเทศ ฟริกสไตน์วิเคราะห์ว่า ทิศนะทางบวกต่อสหภาพยุโรปนี้ชี้ถึงสาเหตุที่รัฐบาลในยุโรปยังคงเข้าร่วมสหภาพยุโรป

ผลการสำรวจยืนยันอย่างหนักแน่นว่า ภูมิหลังทางสังคมเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้ประชาชนคิดว่าตนเป็นชาวยุโรปหรือไม่ กลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสังคมดีที่สุดคือกลุ่มที่เป็นชาวยุโรปที่สุด (the most European) ผู้มีการศึกษาดีและผู้มีรายได้สูงมักมองว่าตนเป็นชาวยุโรป และกลุ่มผู้อายุน้อยมองตนเป็นชาวยุโรปมากกว่าผู้สูงอายุ ทุกกลุ่มที่มองตนเป็นชาวยุโรปเหล่านี้เป็นผู้มีโอกาสมีปฏิสัมพันธ์กับคนจากประเทศยุโรปอื่น

สองตัวแปรสำคัญที่ส่งผลต่ออัตลักษณ์ยุโรปคือ เพศชายมีแนวโน้มที่คิดว่าตนเป็นชาวยุโรปมากกว่าเพศหญิง และผู้ระบุจุดยืนทางการเมืองเป็นฝ่ายเอียงขวามีแนวโน้มน้อยที่มองตนเป็นชาวยุโรป อีกตัวแปรหนึ่งคือ จุดยืนทางการเมือง ในยุโรปโดยทั่วไป คนที่ระบุตนเองเป็นฝ่ายขวามีแนวโน้มเป็นพวกชาตินิยมมากกว่าคนที่เป็ฝ่ายซ้าย พรรคการเมืองก็เช่นเดียวกัน พรรคฝ่ายขวาหลายพรรคในยุโรปมีนโยบายสงวนรักษอัตลักษณ์ชาติ ดังนั้น ถ้านโยบายการเมืองฝ่ายขวานิยมเอียงทางชาตินิยม ก็สอดคล้องกับที่กลุ่มคนฝ่ายขวายึดมั่นต่ออัตลักษณ์ชาติมากกว่าต่ออัตลักษณ์ยุโรป

³ ฟริกสไตน์ย้ำว่า การสำรวจนี้ไม่ได้สมบูรณ์เต็มที่ เพราะตัวแปรบางเรื่องอาจไม่ละเอียดหรือตรงประเด็นที่สุด แต่เขาวิเคราะห์โดยอ้างอิงเพิ่มเติม (ทั้งทฤษฎีและข้อมูล) จากการศึกษาของนักวิชาการอื่นที่ทำไว้ก่อนแล้ว

ข้อมูลดังกล่าวทำให้สรุปได้ว่า ตัวแปรที่ส่งผลต่อการมีภาพลักษณ์ด้านบวกต่อสหภาพยุโรปและเห็นว่าสหภาพยุโรปดีต่อประเทศตนคือ อาชีพ (ผู้เป็นเจ้าของกิจการ ผู้จัดการ นักวิชาชีพ และผู้ทำงานเสื่อปกขาว) เพศชาย การศึกษาดี รายได้สูง นิยมการเมืองแบบเอียงซ้าย และอายุน้อย คนกลุ่มเหล่านี้คือผู้ที่มองตนเองว่ามีอัตลักษณ์ยุโรป

2. การวัดปฏิสัมพันธ์จากการใช้ภาษาและการเดินทาง

การสำรวจระดับความสามารถในการพูดภาษาที่ 2 และการเดินทางไปประเทศยุโรปอื่นเป็นเรื่องสำคัญและมีความหมาย (Fligstein, 2008, pp. 147-164) ทั้ง 2 เรื่องนี้เกิดขึ้นโดยคนๆ นั้นตั้งใจ โดยเฉพาะการเรียนภาษาที่ 2 ที่ต้องลงทุนมากในเรื่องเวลา ฟริกสไตน์ตั้งสมมุติฐานว่า ตัวแปรเรื่องชนชั้นส่งผลต่ออัตลักษณ์ ถ้าอัตลักษณ์เป็นเรื่องเกี่ยวกับแบบแผนปฏิสัมพันธ์ ตัวแปรเรื่องชนชั้นควรต้องทำนายความสามารถในการพูดภาษาที่ 2 และการเดินทางด้วย คนในชนชั้นสูงหรือค่อนข้างสูงมีความสามารถและโอกาสมากในทั้ง 2 เรื่องนี้ ซึ่งทำให้คนเหล่านี้เป็น 'ชาวยุโรป' มากยิ่งขึ้น

ผลการสำรวจชี้ว่า คนในยุโรปมากถึง 61.6% ที่บอกว่าพูดภาษาที่ 2 ได้ (การสำรวจนี้ไม่ได้สอบถามระดับความสามารถ) ภาษาที่ 2 ที่ใช้มากที่สุด 3 ลำดับแรกคือ อังกฤษ ฝรั่งเศส และเยอรมัน เหตุผลการเรียนภาษาที่ 2 คือ จำนวนมากที่สุด (76.4%) ใช้ภาษาที่ 2 ในด้านสังคม คือ การท่องเที่ยวในวันหยุด การอ่าน ภาพยนตร์ และการสนทนากับคนจากประเทศและวัฒนธรรมอื่น 34.9% ใช้ภาษาที่ 2 ในการทำงาน ข้อมูลนี้ชี้ว่า มีชาวยุโรปจำนวนไม่น้อยที่ติดต่อกับคนข้ามเขตแดนเป็นประจำด้วยเหตุผลด้านการทำงาน

ความสามารถด้านภาษาที่ 2 สัมพันธ์กับชนชั้นด้วย ผู้เป็นเจ้าของกิจการ ผู้จัดการ นักวิชาชีพ ผู้ทำงานเสื่อปกขาว และผู้อายุน้อย/นักศึกษา มีแนวโน้มที่สามารถใช้ภาษาที่ 2 มากกว่าผู้ทำงานเสื่อปกหน้าเงินและงานบริการ

ข้อมูลทั้งหมดสรุปได้ว่า ผู้มีการศึกษาดีและหน้าที่การงานดีมีแนวโน้มมากกว่าที่จะมีความสามารถใช้ภาษาที่ 2 ผู้เป็นเจ้าของกิจการ ผู้จัดการ นักวิชาชีพ และผู้ทำงานเสื่อปกขาวมีโอกาสใช้ภาษาที่ 2 ในการทำงาน ซึ่งมีนัยยะว่า คนเหล่านี้พูดคุยกับคนจากประเทศยุโรปอื่นเป็นประจำในการทำงาน เนื่องจากว่าคนเหล่านี้เป็นกลุ่มเดียวกับคนที่มีความโน้มเอียงว่าจะเป็นชาวยุโรป จึงตีความต่อไปได้ว่า การติดต่อกับคนจากประเทศยุโรปอื่นเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้คนเหล่านี้มองว่าตนเองเป็นชาวยุโรป

5.1 “ชาติยุโรป”: เรื่องที่เป็นไปไม่ได้?

ฟริกสไตน์วิเคราะห์ผลการสำรวจดังกล่าวว่า การสร้างชาติยุโรป (a European nation) ยังเป็นไปได้ยากมาก เพราะยังขาดการสนับสนุนจากพลเมืองส่วนมากของยุโรป (Fligstein, 2008, pp. 155-156) การสำรวจนี้อาจกล่าวได้ว่า ยุโรปมีคน 3 กลุ่มคือ

1. กลุ่มค่อนข้างเล็กมากที่มีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมทั่วยุโรปเป็นประจำอย่างลึกซึ้ง และคือกลุ่มชาวยุโรป คนเหล่านี้คือ ผู้มีการศึกษาดี เจ้าของกิจการ ผู้จัดการ นักวิชาชีพ ผู้ทำงานเสื่อปกขาว และผู้อายุน้อย

2. กลุ่มที่เดินทางไปนอกประเทศเป็นครั้งคราวเพื่อการทำงานหรือการพักผ่อน อาจรู้จักคนในสังคมอื่นๆ บ้าง และบริโภควัฒนธรรมมวลชนร่วมของยุโรปผ่านภาพยนตร์ โทรทัศน์ หรือหนังสือ แต่ยังคงผูกพันกับมุมมองแบบชาติเกี่ยวกับเหตุการณ์ต่างๆ และภาษาท้องถิ่นในชาติเกี่ยวกับวัฒนธรรม

3. กลุ่มคนที่ยังผูกพันมั่นคงต่อภาษาท้องถิ่นในชาติ เดินทางน้อย ไม่สามารถพูดภาษาที่ 2 และบริโภควัฒนธรรมมวลชนของชาติเท่านั้น

ฟริกสไตน์ตั้งคำถามต่อไปว่า สังคมยุโรปมีลักษณะอย่างไรจากการมีชาวยุโรปใน 3 แบบนี้ เขาพบว่า

ประเด็นแรก เรื่องการย้ายถิ่นฐานซึ่งเป็นรูปแบบที่มีอิทธิพลที่สุดต่อบูรณาการสังคมแบบแผนการย้ายถิ่นฐานของชาวยุโรปตั้งแต่กลางทศวรรษ 1980 ได้เปลี่ยนแปลงไปจากก่อนหน้านี้ ซึ่งเป็นผลจากนโยบายของสหภาพยุโรปที่เปิดโอกาสด้านการเดินทาง การศึกษา และการทำงานข้ามเขตแดนได้อย่างเสรีและสะดวกยิ่งขึ้นเรื่อยๆ ผลคือพลเมืองในประเทศสมาชิกเคลื่อนย้ายข้ามประเทศในจำนวนที่เพิ่มขึ้นมาก โดยเฉพาะเพื่อตำแหน่งงานที่ดีที่สุดและเพื่อการศึกษา กลุ่มคนที่มีการย้ายถิ่นมากที่สุดคือ นักวิชาชีพ ผู้จัดการ ผู้มีการศึกษาดี ผู้มีฐานะดี และผู้อายุน้อย

ประเด็นที่ 2 กลุ่มคนที่กำลังสร้างสังคมยุโรปที่สำคัญที่สุดกลุ่มหนึ่งคือ ชนชั้นนำด้านการศึกษาในทุกประเทศสมาชิก ดังที่จะกล่าวละเอียดต่อไป

5.2 การศึกษา: พลังสำคัญที่สร้างอัตลักษณ์ยุโรป

โครงการสร้างอัตลักษณ์ยุโรปของสหภาพยุโรปจำนวนมากเกี่ยวข้องกับด้านการศึกษา อาทิ สนับสนุนการเรียนเรื่องยุโรป และให้ทุนนักศึกษาไปเรียนในประเทศสมาชิกอื่น ผลก็คือโครงการเหล่านี้ได้เปลี่ยนแปลงการศึกษาในยุโรปในทุกระดับและกำลังสร้างนักเรียน/นักศึกษาที่เป็นชาวยุโรปมากยิ่งขึ้น

ในระดับประถมและมัธยมศึกษา เรื่องหนึ่งที่สำคัญคือ การสอนนักเรียนให้เป็นชาวยุโรป สมาคมวิชาชีพต่างๆ ทั่วยุโรปได้ให้ความสำคัญกับเรื่องนี้เช่นกัน การดำเนินการเพื่อให้บรรลุเป้าหมายนี้ปรากฏใน 2 เรื่องคือ

1. การส่งเสริมการเรียนภาษาที่ 2 และ 3 อย่างเข้มข้น ในปี 1995 สหภาพยุโรปได้เผยแพร่สมุดปกขาวที่เสนอว่า ควรตั้งเป้าหมายให้ชาวยุโรปทุกคนพูดได้ 3 ภาษา ภายหลังจากนั้นคณะกรรมการยุโรปได้จัดทำรายงานเป็นประจำทุกปีเกี่ยวกับการสอนภาษาในทุก

ประเทศสมาชิก ผลปรากฏว่า การเรียนภาษาที่ 2 ถูกกำหนดเป็นวิชาบังคับในทุกประเทศ (ยกเว้นไอร์แลนด์) โดยเริ่มสอนในระดับประถมศึกษา ความพยายามด้านนี้ประสบผลสำเร็จจริง เพราะพบว่าผู้อายุ่น้อยจำนวนมากระบุว่ารู้ภาษาที่ 2

2. การประชุมประจำปีของนักการศึกษากลุ่มต่างๆ ทั่วยุโรปเพื่อหารือเกี่ยวกับการจัดทำเนื้อหาสาระของตำราเรียนให้มีความเป็นยุโรปมากขึ้น กลุ่มเหล่านี้ไม่ได้รับการอุดหนุนจากสหภาพยุโรปอย่างเป็นทางการ แต่สามารถผลิตตำราที่เขียนใหม่และก่อให้เกิดการคิดใหม่ทั่วไปในยุโรปเกี่ยวกับสาระการเรียน ตัวอย่างคือ การสอนประวัติศาสตร์และวรรณคดีในโรงเรียนประถมและมัธยมศึกษาได้เปลี่ยนแปลงไปมากทั่วทั้งยุโรป อัตลักษณ์ยุโรปปรากฏขึ้นในตำราเหล่านี้ เป็นอัตลักษณ์ที่มีขอบเขตระดับหนึ่งและมีแนวคิดพลเมืองแบบหลวมชุดหนึ่ง (เช่น ประชาธิปไตย ความเสมอภาค และสิทธิมนุษยชน) ยุโรปเป็นเรื่องเล่าเกี่ยวกับกำเนิด/ความเป็นมา และความเป็นประวัติศาสตร์น้อยลง แต่มีเพิ่มมากขึ้นคือเรื่องเกี่ยวกับการแสวงหาทางทำให้แนวคิดเหล่านี้เป็นจริงในทางปฏิบัติ ดังนั้น สารที่ถูกส่งให้นักเรียนก็คือ สังคมยุโรปในอุดมคติแบบหนึ่ง ซึ่งถ้าประชาชนร่วมมือกัน ก็จะสามารถเกิดขึ้นและสร้างสังคมที่เป็นธรรมมากยิ่งขึ้นได้

อย่างไรก็ตาม การแทรกแถมยุโรปมากขึ้นไม่ได้ทำให้เรื่องของชาติหายไป แต่หมายถึงการทำให้เรื่องเล่าของชาติปรากฏในบริบทของยุโรป เช่น ประวัติศาสตร์ฝรั่งเศสไม่ใช่เป็นเพียงเรื่องการเกิดสังคมฝรั่งเศสสมัยใหม่เท่านั้น แต่ยังเกี่ยวกับพัฒนาการของฝรั่งเศสที่เกิดพร้อมกับพัฒนาการของยุโรปด้านสังคม การเมือง และเศรษฐกิจด้วย ประวัติศาสตร์ยังเพิ่มเรื่องราวและเหตุการณ์ด้านบวกมากขึ้นเพื่อแสดงให้เห็นถึงสิ่งดีๆ ที่อารยธรรมและความร่วมมือในยุโรปได้สร้างไว้

ในระดับมหาวิทยาลัย โครงการ Erasmus ได้เปิดโอกาสให้นักศึกษาไปเรียนในประเทศยุโรปอื่นเป็นเวลา 1 ภาคการศึกษาหรือ 1 ปี โครงการนี้เริ่มขึ้นด้วยจำนวนนักศึกษาที่เข้าร่วมเพียง 3,244 คนในปี 1987 ถึงปี 2004 จำนวนผู้เข้าร่วมทั้งหมดมีประมาณ 1,000,000 คน ผู้เข้าร่วมในเวลาต่อมา มีประมาณปีละ 120,000 คน ซึ่งเท่ากับประมาณ 1% ของจำนวนนักศึกษาทั้งหมดในยุโรปในแต่ละปี ดังนั้น จึงยังคงเป็นจำนวนที่น้อยมาก

การสำรวจพบว่า นักศึกษาที่เข้าร่วมโครงการ Erasmus ส่วนใหญ่มาจากครอบครัวชนชั้นกลางระดับสูง ประสบการณ์ในต่างประเทศได้เปลี่ยนแปลงทัศนคติของคนเหล่านี้ต่อคนจากประเทศและวัฒนธรรมอื่น และทำให้พวกเขามองตนเองเป็นชาวยุโรปมากขึ้น และมีแนวโน้มมากขึ้นอย่างชัดเจนที่จะทำงานในต่างประเทศเมื่อจบการศึกษาแล้ว

การก่อตั้งโครงการ “European Higher Education Space” ตาม Bologna Declaration (1999) (หรือ Bologna Process) ซึ่งเป็นข้อตกลงที่มหาวิทยาลัยต่างๆ ในยุโรปเกี่ยวกับการ

ประสานให้มีระบบหน่วยกิตและประกาศนียบัตร/ปริญญาแบบเดียวกัน จุดประสงค์คือเพื่อให้ง่ายและสะดวกต่อการโอนหน่วยกิตข้ามมหาวิทยาลัยทั่วยุโรป จึงเอื้อให้นักศึกษาไปศึกษาในยุโรปที่ใดก็ได้

การสำรวจด้านการศึกษานี้ให้เห็นภาพว่า ผู้เกี่ยวข้องกับการศึกษาในทุกสังคมของยุโรปได้จัดการปฏิรูปที่ส่งผลให้การศึกษาตั้งแต่ระดับประถมถึงมหาวิทยาลัยมุ่งสู่การผลิตผู้เรียนที่รู้ภาษาอื่น สอนประวัติศาสตร์และมรดกที่มีร่วมกัน และเปิดโอกาสให้ไปเรียนในต่างประเทศได้ราบรื่นยิ่งขึ้น แน่ใจว่า ประสบการณ์จากการศึกษาในสังคมต่างวัฒนธรรม เช่นนี้เอื้อต่อการสร้าง 'ชาวยุโรป' หรือมีแนวโน้มที่ทำให้คนมีอัตลักษณ์ยุโรป จึงกล่าวได้ว่า *ชนชั้นนำด้านการศึกษากลุ่มหนึ่งได้มีบทบาทสำคัญในการผลักดันบูรณาการทางสังคมของยุโรป*

5.3 ชาวยุโรป 3 กลุ่ม

เมื่อประมวลจากการศึกษา/สำรวจหลายด้านข้างต้น ฟริกสไตน์สรุปว่า ผลสำรวจเหล่านี้แม้ว่ามีข้อจำกัด แต่สามารถชี้ชัดได้ว่า บูรณาการยุโรปในกว่าครึ่งศตวรรษที่ผ่านมาส่งผลให้ชาวยุโรปถูกแบ่งเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มแรกมีประมาณ 10-15% ของประชากรทั้งหมด เป็นกลุ่มที่คิดว่าตนเองเป็นชาวยุโรปมากกว่าชาติ จำนวนคนในกลุ่มนี้ไม่เคยสูงเกิน 16% ในทุกประเทศสมาชิก (ยกเว้นลักเซมเบิร์ก) คนกลุ่มนี้มีการศึกษาดี เคลื่อนไหว/โยกย้ายตลอดเวลาและเป็นชนชั้นกลางหรือกลางระดับสูง เป็นนักวิชาชีพที่ได้ใช้ประโยชน์และโอกาสที่เกิดจากบูรณาการยุโรป ทำให้สามารถเดินทางอาศัยและทำงานในประเทศอื่น กลุ่มคนเหล่านี้ได้สร้างองค์กรวิชาชีพหรือองค์กรชำนาญการเฉพาะด้านซึ่งรวมคนจากทั่วยุโรป อ่านข่าวสารเกี่ยวกับสังคมอื่นและติดต่อกับคนในประเทศอื่นเป็นประจำ

คนที่มีอัตลักษณ์ยุโรปเข้มข้นที่สุดคือ คนอายุน้อย มีการศึกษาดี และมีความรู้/ความเชี่ยวชาญที่เป็นที่ต้องการอย่างยิ่งในตลาดแรงงาน กล่าวได้ว่า "สังคมยุโรป" เกิดขึ้นแล้วในกลุ่มคนเหล่านี้

กลุ่มที่ 2 มีประมาณ 40-50% เป็นคนที่มีความสัมพันธ์กับยุโรปอย่างผิวเผิน ยึดติดกับอัตลักษณ์ชาติ แต่บางครั้งอาจมองตนเองเป็นชาวยุโรป แต่อย่างตื้นและผิวเผินเท่านั้น คนกลุ่มนี้ยังคงยึดติดกับชาติในแทบทุกอณูชีวิต ได้ศึกษาและทำงานในประเทศ บริโภคข่าวสารเกี่ยวกับประเทศตนเองจากสื่อในประเทศ เดินทางในประเทศอื่นเป็นครั้งคราว

กลุ่มที่ 3 มีประมาณ 40-50% เช่นกัน (บางประเทศอาจสูงกว่านี้ เช่น อังกฤษ) เป็นคนที่ยึดติดกับอัตลักษณ์ชาติเท่านั้น มักเป็นผู้สูงอายุมากกว่า มีการศึกษาอ่อนข้าน้อย และ

ฐานะยากจน คนเหล่านี้พูดภาษาตนเอง ไม่เดินทางนอกประเทศหรือติดต่อกับคนในสังคมอื่น มีความรู้/ความเชี่ยวชาญที่ตลาดแรงงานต้องการน้อยมาก และหวาดกลัวต่อบูรณาการยุโรป

ข้อมูลดังกล่าวชี้ชัดเจนว่า บูรณาการยุโรปเป็นที่ชื่นชมศรัทธามากจากผู้ได้ประโยชน์มาก และน้อยจากผู้ได้ประโยชน์น้อย ข้อเท็จจริงนี้ชี้ว่า “ยุโรป” ในแง่พันธกิจด้านวัฒนธรรมและสังคม เกี่ยวข้องกับชนชั้นทางสังคมอย่างชัดเจน แง่มุมด้านชนชั้นของบูรณาการยุโรปด้านสังคมและเศรษฐกิจสามารถอธิบายเกี่ยวกับการต่อต้านสหภาพยุโรปในระดับมากน้อยที่เกิดขึ้นในทุกประเทศ ในกลุ่มที่มีจุดยืนการเมืองแบบซ้าย การที่สหภาพยุโรปไม่มีนโยบายด้านสังคม (ในลักษณะเดียวกับนโยบายของประเทศ) ช่วยย้ำทศนะที่ว่า สหภาพยุโรปเป็นศัตรูกับคน “ทั่วไป” ในประเทศที่มีระบบประชาธิปไตยแบบสังคมที่เข้มแข็ง ความไม่พอใจสหภาพยุโรปส่วนใหญ่ เกิดจากทศนะการมองว่า พันธกิจของสหภาพไม่ใช่เพื่อปกป้องประชาชนจากระบบตลาด(เสรี) ในประเทศที่มีจารีตเอียงแบบเสรีนิยม มีความกังวลว่า สหภาพยุโรปไม่ได้ยึดมั่นอย่างจริงจังต่อ เศรษฐกิจแบบตลาด จึงเป็นที่ประจักษ์ชัดมากกว่า ชาวยุโรปที่ต้องการการปกป้องดังกล่าวไม่ใช่ คนที่มีการศึกษาดี นักวิชาชีพ และผู้จัดการ การวิเคราะห์ด้วยแง่มุมด้านชนชั้นสังคมจึงอธิบาย การแบ่งกลุ่มทางสังคมของยุโรปได้ชัดเจน

5.4 “ยุโรป” กำลังมุ่งสู่ทิศทางใด?

การเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับเอกภาพของชาวยุโรปนี้จะนำยุโรปไปสู่ทิศทางใดและอัตลักษณ์ ชาวยุโรปกลุ่มใหญ่ที่สุดนี้จะเปลี่ยนแปลงหรือไม่?

พริกสไตน์วิเคราะห์อนาคตยุโรปใน 2 ทิศทางๆ แรกคือ อัตลักษณ์ยุโรปอาจแพร่ขยาย มากขึ้น โดยมีปัจจัยเอื้อ ได้แก่ ความนิยมและการสนับสนุนบูรณาการยุโรปในกลุ่มคนรุ่นอายุน้อย จึงตีความได้ว่าเมื่อประชากรกลุ่มนี้เพิ่มมากขึ้นและทดแทนประชากรสูงอายุที่ลดลงเรื่อยๆ ยุโรปจะได้รับความนิยมมากขึ้นตามไปด้วย มีสถิติที่ระบุว่า ประมาณ 80% ของประชากรอายุ ต่ำกว่า 30 สามารถพูดได้มากกว่า 1 ภาษา ดังนั้น ภายในปี 2030 ชาวยุโรปแทบทั้งหมดจะพูด 2 ภาษา และเกือบ 70% จะคิดหรือมองตนเองในบางครั้งบางครว่า ตนเป็นชาวยุโรป

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องจากเศรษฐกิจแบบการผลิตสินค้าในโรงงานสู่ เศรษฐกิจแบบบริการจะเพิ่มจำนวนคนทำงานเสื่อปกขาว และลดจำนวนคนทำงานเสื่อปก หน้าเงิน แนวโน้มที่จะเกิดต่อไปคือ การเพิ่มมากขึ้นของจำนวนคนที่มีการติดต่อและเดินทาง ข้ามแดนเป็นประจำ สามารถพูดได้มากกว่า 1 ภาษา และบริโภควัฒนธรรมข้ามแดน

ในอีกทิศทางหนึ่ง ชาวยุโรปส่วนใหญ่คือผู้ไม่ได้เกี่ยวข้องลึกซึ้งกับโครงการต่าง ๆ ของสหภาพยุโรปและไม่ได้รับประโยชน์สูงจากกระบวนการบูรณาการ คนเหล่านี้ยังคงยึดติด กับชาติทั้งในแง่ความคิดและวัตถุ รวมทั้งพึ่งพารัฐบาลตนในด้านการคุ้มครองทางสังคม และไม่ ต้องการ (ไม่เห็นประโยชน์) บูรณาการทางการเมืองกับประเทศอื่นในยุโรป ในสหราชอาณาจักร

ฟินแลนด์ กรีก ออสเตรีย และไอร์แลนด์ (และอาจจะเนเธอร์แลนด์ด้วย) ประชากรส่วนใหญ่ยึดมั่นเพียงอัตลักษณ์ชาติเท่านั้น ในประเทศสมาชิกอื่นๆ หลายประเทศยังมีกลุ่มภายในที่ต่อต้านความร่วมมือในระดับที่ลึกมากขึ้นของสหภาพยุโรป

ท้ายที่สุด ฟริกส์ไตน์เห็นพ้องกับนักวิชาการอื่นอีกหลายคนที่มองว่า อาจเร็วเกินไปที่คิดหรือหวังให้อัตลักษณ์ยุโรปหรือสังคมยุโรปเกิดขึ้นแล้ว (Fligstein, 2008, p. 138) ในกรณีรัฐชาติทั่วไป การสร้างอัตลักษณ์ชาติใช้เวลานับศตวรรษ และไม่เคยสิ้นสุดหรือหยุดนิ่ง แต่สหภาพยุโรปดำรงอยู่มาเพียงครึ่งศตวรรษกว่าเท่านั้น อีกทั้งองค์กรภายในก็ไม่ได้มีครบถ้วนทุกด้าน

เขาย้ำด้วยว่า *ไม่ว่าการสำรวจจะแสดงผลอย่างไรเกี่ยวกับสถานะอัตลักษณ์ยุโรปในขณะนี้ สถานะนี้จะเปลี่ยนแปลงอีกตลอดเวลา*

6. อัตลักษณ์กลุ่มของยุโรปและอัตลักษณ์ชาติ

การศึกษาของฟุคส์ (Fuchs, 2011, pp. 55-74) มุ่งใน 2 ประเด็นคือ อัตลักษณ์กลุ่มของยุโรป (European collective identity) ดำรงอยู่หรือไม่/แค่ไหน และความสัมพันธ์ระหว่างอัตลักษณ์ยุโรปหรือประชาคม (community) และอัตลักษณ์ชาติคืออะไร

ฟุคส์นิยาม 'อัตลักษณ์กลุ่มของยุโรป' ในที่นี้คือ การที่พลเมืองอธิบายว่าตนเป็นชาวยุโรป และคิดว่าตนมีอัตลักษณ์กับกลุ่ม (ชาวยุโรป) เขาใช้ผลการสำรวจจาก Eurobarometer 62.0 ปี 2004 โดยใช้ตัวบ่งชี้ 2 ตัวๆ ตัวหนึ่งตั้งคำถามเกี่ยวกับ "ระดับความผูกพัน" ต่อยุโรป อีกตัวหนึ่งเกี่ยวกับความรู้สึกภาคภูมิใจต่อความเป็นชาวยุโรป

ผลการสำรวจในประเทศสมาชิก 25 ประเทศปรากฏว่า 68.7% รู้สึกผูกพันต่อยุโรป และ 72.4% รู้สึกภาคภูมิใจต่อความเป็นชาวยุโรป ระดับความผูกพันต่อยุโรปแตกต่างกันมากในแต่ละประเทศสมาชิกคือ มากที่สุดใน 3 ประเทศ ได้แก่ ฮังการี (91.6%) โปแลนด์ (85.9%) และ룩เซมเบิร์ก (83.3%) และต่ำที่สุดในไซปรัส (37.7%) เอสโตเนีย (41.3%) และลิทัวเนีย (46.8%)

ผลการสำรวจที่น่าสนใจประเด็นหนึ่งคือผลในเยอรมนีกับฝรั่งเศสที่พลเมืองรู้สึกผูกพันกับยุโรปถึงประมาณ 2 ใน 3 ของพลเมืองทั้งหมดและในอังกฤษมีประมาณครึ่งหนึ่งของพลเมืองทั้งหมด

โดยรวมแล้ว พลเมืองส่วนใหญ่ คือ 21 จาก 25 ประเทศสมาชิกมีความรู้สึกผูกพันต่อยุโรป และ 19 จาก 25 ประเทศรู้สึกภาคภูมิใจต่อความเป็นชาวยุโรป ผลการสำรวจจึงชี้ชัดเจนนว่า ในด้านหนึ่ง พลเมืองส่วนใหญ่ในสหภาพยุโรประบุอัตลักษณ์ตนเองกับยุโรป และอีกด้านหนึ่ง พวกเขาระบุอัตลักษณ์ตนเองกับกลุ่มชาวยุโรปด้วย

ประเด็นต่อไปคือ คนเหล่านี้มองอย่างไรต่อความสัมพันธ์ระหว่างอัตลักษณ์ยุโรปและอัตลักษณ์ชาติ ฟุคส์เห็นว่าคำถามนี้สำคัญ เพราะอัตลักษณ์ชาติเกิดขึ้นมาเป็นเวลายาวนานกว่าอัตลักษณ์ยุโรปและฝังรากลึกในประวัติศาสตร์ด้วย จึงมีคำถามว่า อัตลักษณ์ยุโรปซึ่งเกิดขึ้นล่าช้ากว่ามากจะถูกมองว่าส่งเสริมกันหรือขัดแย้งกับอัตลักษณ์ชาติ ฟุคส์หาคำตอบโดยใช้ผลการสำรวจจาก Eurobarometer ปีเดียวกัน (2004) ซึ่งตั้งคำถามว่า ท่านรู้สึกผูกพันเพียงใดต่อ (ก) ประเทศตนเอง หรือ (ข) ยุโรป

ผลการสำรวจถูกจัดเป็นอัตลักษณ์กลุ่มในสหภาพยุโรป 4 แบบ ได้แก่ ผู้มี “หลายอัตลักษณ์” (หมายถึงผูกพันทั้งต่อยุโรปและชาติ) มี 66% ผู้ที่มี “อัตลักษณ์ชาติเท่านั้น” มี 26.2% ผู้มี “อัตลักษณ์ยุโรปเท่านั้น” มี 2.7% และผู้ไม่มีทั้งอัตลักษณ์ชาติและยุโรปมี 5.1%

ความแตกต่างในแต่ละประเทศสมาชิกมีสูงมาก ประเทศที่พลเมืองยึดมั่นต่ออัตลักษณ์ชาติสูงกว่ามีหลายอัตลักษณ์คือ 4 ประเทศเล็ก ได้แก่ ไชปรัส (60.2%) เอสโทเนีย (54.4%) กรีซ (49.5%) และลิทัวเนีย (49.8%) ในประเทศที่เหลือทั้งหมด พลเมืองส่วนใหญ่จัดได้ว่าเป็นผู้มีหลายอัตลักษณ์ น่าสนใจว่าพลเมืองอังกฤษยึดมั่นต่ออัตลักษณ์ชาติค่อนข้างสูง (42.8%) ตัวเลขนี้ไม่ห่างไกลมากนักจากคนอังกฤษส่วนใหญ่ที่มีหลายอัตลักษณ์ (48.6%) ตรงข้ามกับในเยอรมนีและฝรั่งเศสที่พลเมืองยึดอัตลักษณ์ชาติค่อนข้างต่ำ (เยอรมนี 22.8% และฝรั่งเศส 28.2%) ขณะที่ผู้มีหลายอัตลักษณ์มีจำนวนสูง (65.7% และ 64.7% ตามลำดับ)

ผลการสำรวจนี้ให้คำตอบชัดเจนว่า ชาวยุโรปส่วนใหญ่มีหลายอัตลักษณ์ (ทั้งชาติและยุโรป) ทั้งแสดงว่าอัตลักษณ์ทั้ง 2 สอดคล้องกัน และอัตลักษณ์ชาติไม่เป็นอุปสรรคต่อการเกิดอัตลักษณ์ยุโรป

ฟุคส์สรุปผลจากการสำรวจข้างต้นว่า อัตลักษณ์ยุโรปดำรงอยู่จริงโดยไม่ขัดแย้งกับอัตลักษณ์ชาติ เขายังเห็นว่า อัตลักษณ์ยุโรปมีความสำคัญยิ่งต่อความชอบธรรมและการสนับสนุนต่อสหภาพยุโรปและบูรณาการยุโรป ดังนั้น จึงตั้งคำถามว่า อัตลักษณ์ยุโรปจะแพร่หลายทั้งกว้างขวางและลึกซึ้งยิ่งขึ้นได้อย่างไร เขาเสนอว่า อัตลักษณ์ยุโรปควรมีประชาธิปไตยยุโรป (a European democracy) เพื่อเป็นหลักประกันให้ระบบการปกครองยุโรปมีความโปร่งใสและพลเมืองตรวจสอบได้ ประเด็นว่าอัตลักษณ์ยุโรปควรต้องเข้มแข็งลึกซึ้งแค่ไหนนั้น ขึ้นกับอุดมการณ์บูรณาการ อัตลักษณ์ยุโรปที่เข้มแข็งอาจไม่ใช่สิ่งจำเป็นถ้าสหภาพยุโรปไม่มุ่งสู่การมีบูรณาการทางการเมืองที่ลึกยิ่งขึ้น

7. ประชาธิปไตยและความชอบธรรม: จำเป็น หรือ เลยเกิด?

การถกเถียงเกี่ยวกับประชาธิปไตยในบริบทของสหภาพยุโรปปรากฏอย่างจริงจังภายหลังจากการลงประชามติสนธิสัญญาสหภาพยุโรปปี 1992 ที่ปารีส⁴ ปัญหาทำให้สนธิสัญญาทุกฉบับต่อมาได้บรรจุนโยบายด้านประชาชนและสังคมเพื่อทำให้พลเมืองเชื่อมโยงกับสหภาพยุโรปและได้รับประโยชน์จากบูรณาการยุโรปมากยิ่งขึ้น การร่างและจัดทำสนธิสัญญาบางฉบับมีการขอความเห็นสาธารณะหรือให้สาธารณะชนมีส่วนร่วมรับรู้ด้วย (Devuyt, 2012, pp. 163-164) อย่างไรก็ตาม การลงประชามติไม่รับสนธิสัญญาก็ยังคงเกิดขึ้นอีกในเวลาต่อมา

ในมุมมองของนักวิชาการ ชาวยุโรปจะมีอัตลักษณ์ร่วมและจะให้การสนับสนุนการสร้างสหภาพยุโรปได้ก็ต่อเมื่อองค์กรและกระบวนการทำงานของสหภาพยุโรปมีความเป็นประชาธิปไตยแล้วเท่านั้น (Schlesinger, 1994, pp. 321-322) นอกจากนี้ ความไม่เป็นประชาธิปไตยเป็นภัยคุกคามความชอบธรรมของสหภาพยุโรปด้วย (Sonia Lucarelli, Cerutti, & Schmidt (eds.), 2010, p. 197)

คำวิจารณ์หรือข้อกล่าวหาเกี่ยวกับความไม่เป็นประชาธิปไตยที่นักวิชาการใช้คำว่า “democratic deficit” ยังคงมีตลอดมาจนถึงบัดนี้ และถูกตีความต่างๆ นานาจนไม่มีความเห็นพ้องหรือสร้างความหมายร่วมได้อย่างชัดเจน (แม้แต่นิยาม “ประชาธิปไตย”) การวิจารณ์เรื่องนี้จึงขึ้นอยู่กับว่าผู้วิจารณ์มองจากแง่มุมไหนหรือศาสตร์แขนงใด

นักวิชาการแบ่งโดยสังเขปเป็น 2 ฝ่าย ฝ่ายหนึ่งมองว่า สหภาพยุโรปต้องมืองค์กรประชาธิปไตยแบบตัวแทน ดังนั้น จึงยังไม่เป็นประชาธิปไตย อีกฝ่ายหนึ่งมองว่า สหภาพยุโรปไม่มีปัญหานี้ เพราะเป็นองค์กรระหว่างรัฐบาลที่มีความชอบธรรมแบบประชาธิปไตยจากประเทศสมาชิกที่เป็นประชาธิปไตยอยู่แล้ว

7.1 สหภาพยุโรปที่แปลกแยกจากพลเมือง

คำวิจารณ์/ความเห็นฝ่ายแรกคือ ยุโรปไม่มีความเป็นประชาธิปไตย โดยสรุปมีดังนี้ (Jolly, 2007, pp. 36-39)

⁴ ผลการลงประชามติไม่รับสนธิสัญญาในเดนมาร์กในวันที่ 2 มิถุนายน 1992 และผ่านอย่างหวุดหวิดในฝรั่งเศสในเดือนกันยายนต่อมา การขอสัตยาบันสนธิสัญญาจากรัฐสภาในอังกฤษประสบความยุ่งยากสาหัส ดูใน Mark Franklin, Michael Marsh, Lauren McLaren, “Uncorking the Bottle: Popular Opposition to European Unification in the Wake of Masstricht”, *Journal of Common Market Studies*, Vol. 32, No. 4, December 1994, 455-472.

1. ประชาชนไม่มีส่วนร่วมโดยตรงทั้งต่อการกำหนดนโยบายและการตรวจสอบการทำงานของสหภาพยุโรป คำวิจารณ์นี้จะแพร่หลายมากที่สุด⁵

2. “ระบบราชการบรัสเซลส์” (คือ สำนักงานของสหภาพยุโรปในบรัสเซลส์) ใหญ่โตและมีอำนาจในการกำหนดนโยบายมากกว่าผู้แทนจากการเลือกตั้งของประชาชนคือ รัฐสภายุโรป (Jakubowicz & Sukosd, 2011, pp. 11-12)

3. การลงคะแนนเสียงแบบ QMV ไม่เป็นประชาธิปไตย QMV คือการลงคะแนนเสียงแบบหนึ่งในคณะมนตรีแห่งสหภาพยุโรป โดยประเทศสมาชิกแต่ละประเทศมีคะแนนเสียงไม่เท่ากัน วิธีการนี้ทำให้รัฐบาลที่แพ้คะแนนเสียงถูกกีดกันจากการเป็นตัวแทนที่แท้จริงของผู้เลือกตั้งภายในประเทศนั้น

4. ศาลยุติธรรมแห่งสหภาพยุโรป (ที่มาจากการแต่งตั้ง) ใช้ประโยชน์จากคำพิพากษาจนกลายเป็นผู้มีบทบาทสำคัญต่อการผลักดันกระบวนการบูรณาการ กระบวนการบูรณาการจึงมีปัญหาคงความชอบธรรม

5. นโยบายสหภาพยุโรปโน้มเอียงหรือเป็นประโยชน์กับธุรกิจ ซึ่งเป็นการทำลายประชาธิปไตยเชิงสังคม (social democracy) คือ การปกครองเพื่อประชาชน

7.2 สหภาพยุโรป: เหตุการณ์วิจารณ์ที่ไม่เป็นธรรม

นักวิชาการอีกกลุ่มหนึ่งโต้แย้งฝ่ายแรก โดยสรุปมีดังนี้

1. สหภาพยุโรปเป็นเหตุการณ์วิจารณ์ที่ไม่เป็นธรรม เพราะเป็นการวิจารณ์แบบอคติคือ เปรียบเทียบสหภาพยุโรปกับหลักการที่ไม่เคยเกิดขึ้นจริงในที่ไหนเลย และเสมือนว่าเป็นหน่วยการเมืองที่ตั้งอยู่โดดเดี่ยว ปราศจากบริบทแวดล้อม และไม่มีความสัมพันธ์กับหน่วยอื่นใด (Moravcsik, 2002, pp. 603-624) ในความเป็นจริง ประเทศแทบทั้งหมดต้องปรับหลักการทุกอย่าง (รวมทั้งประชาธิปไตย) ให้สอดคล้องกับบริบทสภาพแวดล้อมที่มีหลายระดับ (โลกภูมิภาค ท้องถิ่น ฯ) แนวคิดประชาธิปไตยเป็นระบบการปกครองที่มี “รัฐบาลของประชาชนโดยประชาชน และเพื่อประชาชน” เป็นมายาคติ เพราะไม่มีรัฐบาลแบบนี้ในโลกความเป็นจริง

2. รัฐบาลยังคงอำนาจสูงสุดในการกำหนดนโยบายของสหภาพยุโรป และเป็นผู้ให้ความเห็นชอบ/อนุมัติคำสั่งต่างๆ ในขั้นสุดท้าย (Jolly, 2007, pp. 41-42) คณะกรรมาธิการยุโรปมีขนาดและอำนาจจำกัด และมีขนาดเล็กกว่ามากถ้าเทียบกับระบบราชการในประเทศสมาชิก งานหลักคือ การอำนวยความสะดวกให้นโยบาย/ข้อตกลงต่างๆ นำไปปฏิบัติได้ รัฐบาล

⁵ ตัวอย่างเช่น Thomas Risse, “European Institutions and Identity: What Have We Learned?”, 247-271, Karol Jakubowicz and Miklos Sukosd, “Six Communicative Deficits in the European Union”, in Miklos Sukosd and Karol Jakubowicz, eds, *Media, Nationalism and European Identity*, (Budapest: Central European University Press, 2011), 11-12.

ต้องให้ความเห็นชอบต่อกฎเกณฑ์/คำสั่งทั้งหมดก่อนที่ประเทศสมาชิกจะนำไปบังคับใช้ในประเทศตนเอง

3. รัฐสภายุโรปไม่สามารถและไม่ได้ “ตั้งรัฐบาล” คือ สหภาพยุโรปไม่ได้มาจากความเห็นชอบและการแต่งตั้งของรัฐสภายุโรป ดังนั้น ผู้ลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง (คือชาวยุโรป) จึงตรวจสอบฝ่ายบริหาร (สหภาพยุโรป) ไม่ได้ (Jolly, 2007, pp. 41-42) ทักษะนี้คัดค้านผู้ที่มีมองสหภาพยุโรปในแบบระบบรัฐสภาในรัฐชาติ ซึ่งฝ่ายนิติบัญญัติมีอำนาจตรวจสอบฝ่ายบริหารและผู้ลงคะแนนเสียงเลือกตั้งตรวจสอบฝ่ายบริหารคือรัฐบาลได้

แอนดรูว์ โมรวัคซิก (Moravcsik, 2002, pp. 603-624) ยอมรับว่า สหภาพยุโรปขาดพื้นฐาน (เช่น วัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ร่วม ฯลฯ) และสัญลักษณ์ที่ปรากฏในหน่วยการเมืองแบบรัฐชาติ แต่ไม่เห็นว่าเป็นปัญหา เพราะสหภาพยุโรปได้รับความชอบธรรมแบบประชาธิปไตยจากประเทศสมาชิกแล้ว

8. บทสรุป

การศึกษาข้างต้นชี้ชัดเจนมากกว่า อัตลักษณ์ชาติยังคงความสำคัญสูงสุดต่อพลเมืองยุโรป ขณะเดียวกัน ดูเหมือนว่าพลเมืองจำนวนหนึ่งมีความรู้สึกเป็นชาวยุโรปรองจากชาติของตนเอง หรือกล่าวได้ว่าอัตลักษณ์ยุโรปกลายเป็นอีกอัตลักษณ์หนึ่งที่รองลงไปจากอัตลักษณ์ชาติ

คำถามคือ องค์กรข้ามชาติสามารถสร้าง “อัตลักษณ์ข้ามชาติ” ได้หรือไม่? นักวิชาการมีความเห็นแตกต่างกันหลายแง่มุม อาทิ แทบจะเป็นไปไม่ได้เพราะองค์กรข้ามชาติยังขาดคุณสมบัติหลายด้านจนไม่สามารถทดแทนหรือสลายรัฐชาติได้ หรือเห็นความเป็นไปได้ของอัตลักษณ์ร่วมที่ทับบนพื้นฐานอื่นที่ไม่ใช่วัฒนธรรมหรือชาติพันธุ์ (ดังเช่นในกรณีรัฐชาติ) แต่อาจสร้างจากด้านการเมืองคือ การยึดคุณค่าหรือค่านิยมที่เน้นความเป็นพลเมือง (civic) หรือบางคนเห็นว่าองค์กรข้ามชาติเช่นสหภาพยุโรปต้องเรียนรู้ “เคล็ดลับ” จากรัฐชาติที่สามารถกลายเป็นหน่วยการเมืองที่ได้รับความภักดีอย่างสูงจากพลเมืองและสามารถยึดจินตนาการของมวลชนจนทำให้มวลชนจำนวนมหาศาลทั่วโลกยอมพลีชีพเพื่อสิ่งที่อ้างว่าเป็นเป้าหมายชาติ⁶

⁶ ข้อถกเถียงเชิงวิชาการนี้ปรากฏละเอียดในโครงการวิจัย เรื่อง องค์กรข้ามชาติกับการสร้าง “อัตลักษณ์ข้ามชาติ”: กรณีศึกษาสหภาพยุโรปและอาเซียน (Transnational Organisation and the Construction of “Transnational Identity”: Case Studies of the European Union and ASEAN) งานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากกองทุนวิจัยคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปีงบประมาณ 2557 บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยนี้

เราไม่สามารถสรุปได้ว่า ความเห็นโตจะใกล้ความจริงที่สุดในระยะยาว แต่ในอนาคตที่มองเห็น เราอาจสรุปได้อย่างแน่นอนคือ หนทางที่ยาวไกลนักหนากว่าที่สหภาพยุโรปจะสามารถสร้างมวลชนยุโรปที่ยอมตายเพื่อบรัชเชลส์

เอกสารอ้างอิง/ References

- จุฬาร เอื้อรักสกุล. (2559). *สหภาพยุโรป จากโรมถึงมาดริด*, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์พิมพ์ดี.
- Anderson, B. (1983). *Imagined communities: Reflections on the origins and spread of nationalism*. London: Verso.
- Deutsch, K. (1953). *Nationalism and social communication: An inquiry into the foundations of nationality*. London: Chapman & Hall.
- Fligstein, N. (2008). *Euroclash: The EU, European identity, and the future of Europe*. Oxford: Oxford University Press.
- Franklin, M., Marsh, M., & McLaren, L. (1994). Uncorking the bottle: Popular opposition to European unification in the wake of masstricht. *Journal of Common Market Studies*, 32(4), 455-472.
- Herrmann, R. K., Risse, T., & Brewer, M.B., eds. (2004). *Transnational identities: Becoming European in the EU*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield.
- Hutchinson, J. and Smith, A.D., eds. (1994). *Nationalism*. Oxford: Oxford University Press.
- Jolly, M. (2007). *The European union and the people*. Oxford: Oxford University Press.
- Lucarelli, S., Cerutti, F., & Schmidt, V.A., eds. (2011). *Debating political Identity and Legitimacy in the European union*. London: Routledge.
- Menon, A., & Weatherill, S., eds. (2012). *The Oxford handbook of the European union*. Oxford: Oxford University Press.
- Moravcsik, A. (2002). In defence of the democratic deficit: Reassessing legitimacy in the European union. *Journal of Common Market Studies*, 40(4), 603-624.
- Robyn, R. (2005). *The changing face of European identity*. London: Routledge.
- Sukosd, M. & Jakubowicz, K., Eds. (2011). *Media, nationalism and European identity*. Budapest: Central European University Press.